

Фединець Р. В.,
аспірант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ТЕРОРИЗМ ЯК НАЙНЕБЕЗПЕЧНІШИЙ ВИЯВ КОНФЛІКТНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті аналізується природа конфліктності в системі міжнародних економічних відносин, злочин тероризму – як найнебезпечніший вияв такої конфліктності, а також безпосередній зв'язок цих явищ із неефективністю норм і принципів міжнародного економічного права.

Ключові слова: глобальні проблеми, міжнародні економічні відносини, міжнародне економічне право, тероризм, конфлікт.

Постановка проблеми. Конфліктність, яка існує сьогодні в системі міжнародних відносин і яка має переважно соціально-економічне походження, виникає в результаті також недосконалого правового регулювання певних аспектів міжнародних економічних відносин, стала тією основою, на якій утворюється тероризм.

Актуальність проблеми розвитку сучасної нормотворчості, відтак, пояснюється насамперед необхідністю забезпечення миру й міжнародної безпеки, оскільки вони підриваються передусім тероризмом та іншими актами агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одна з причин неефективності міжнародного антитерористичного права і його практичної недосконалості полягає в тому, що у правових спробах ліквідувати терористичний результат глобального конфлікту між розвиненими країнами та країнами так званого третього світу поза межами правового поля залишається міжнародна економічна складова цього конфлікту.

Метою міжнародно-правових зусиль були і є виконавці й організатори актів тероризму, тоді як норми та положення міжнародного антитерористичного права не враховують соціально-економічну складову злочину «тероризм».

У доктрині з міжнародного права знаходимо думки стосовно того, що активізація тероризму прямо пов'язана з нинішніми глобалізаційними процесами, адже сучасні цивілізаційні конфлікти спричиняються передусім таким:

- бідністю і її наслідками;
- майновою нерівністю етнічних груп;
- історичною несправедливістю;
- боротьбою за використання природних ресурсів;
- статусним відмінностями [1, с. 321].

Динамічні глобалізаційні процеси загострили ці суперечності, а також асиметрію в міжнародних відносинах, зробивши її небезпечною й спричинивши активізацію радикальних рухів і силового спротиву.

У цьому контексті найбільш правильним розумінням тероризму є визначення його як «злочинного, загальнонебезпечного діяння в тероризмі й створення умов впливу на міжнародну організацію, державу та їхніх представників, або на юридичну чи фізичну особу, або на групу осіб з метою спонукання здійснити певну дію шляхом залякування за наявності прямого умислу спричинити загибель невинних людей» [2, с. 25].

Справді, тероризм несе в собі саме метод впливу на міжнародні організації, держави, осіб (часто лідерів країн) і виникає як крайній вияв конфліктності в міжнародних відносинах, у тому числі міжнародних економічних відносинах, котра мала б (і може) бути вирішена правовими шляхами.

Тероризм як глобалізаційний виклик усьому людству переважно фокусується у форматі відносин Схід-Захід, котрі мають дихотомічний характер протягом останніх століть. «Глобальний егоїзм країн-лідерів – одна з найбільших сучасних загроз людству. Він призводить до глобальної нерівності країн і людей світу через нерівність технологій та умов життя» [3, с. 31]. Такі егоцентристські інтереси породжують зовнішньополітичні стратегії, основані на тому, щоб перемогти в конкурентній боротьбі ослаблені країни. Світ сьогодні стоїть перед стратегічною альтернативою: або правовими методами забезпечити поступовий якісно новий розвиток усього глобалізаційного світу, або зіткнутися з такими проблемами, із якими світ не зможе справитись.

Науковці визначають одну з моделей функціонування суспільства як «конфліктну». Ураховуючи сучасну систему міжнародних відносин (полярність світу і його поділ на розвинені країни та країни третього світу), така модель є абсолютно реальною й відображається також і в розумінні сучасними науковцями поняття тероризму як конфлікту соціальних груп, що найбільш радикально втілюється в терористичних актах [4, с. 280].

Міжнародне право покликане врегульовувати конфліктність глобалізаційних процесів, але воно лише тоді буде ефективним, коли його зміст формуватиметься на основі розуміння цілісності світової спільноти й комплексності всіх відносин – економічних, соціальних, культурних.

Проте християнсько-європейська цивілізація, закріплена Вестфальським миром, установлює право «для сильних», у якому ті народи, які перебувають за межами європейської спільноти, не розглядаються як рівні суб'єкти. Видимість безконфліктної ідилії була повністю знищена асиметричними способами боротьби, наявність яких указувала на те, що світова спільнота знаходиться на стадії глобального соціально-економічного конфлікту в усіх сферах відносин.

Новий економічний порядок як система норм і принципів, прийнятих після Другої світової війни, хоча й декларував рівноправність і необхідність взаємовигідного співробітництва між всіма народами, проте в силу рекомендаційного характеру більшості норм не мав належного ефекту й фактично ніяк не вплинув на конфліктність глобального масштабу. Тим часом очевидно, що держави, котрі мають могутній воєнно-економічний потенціал, протягом усієї історії розвитку міжнародних економічних відносин не втрачають суб'єктивного впливу на міжнародно-правові процеси. Міжнародне право, декларуючи принципи рівності, взаємовигід-

ної співпраці та рівномірного розвитку, не визнає наявності глобальної світової конфліктності, так само як і залишає поза увагою причини виникнення й наростання такої конфліктності. Міжнародне право, базуючись на Вестфальській системі міжнародних відносин, створює видимість юридичного закріплення рівності. Зрозуміло, що норми права, які формуються на основі системи такого міжнародного права, провокують нову й нову конфліктність у міжнародних відносинах. Вони не мають регулювального правового впливу на широкий спектр конфліктних відносин, а лише декларують заклики до вирішення проблем – наслідків такого конфлікту.

Відтак міжнародне право навіть після прийняття Статуту ООН та інших міжнародно-правових документів продовжує функціонувати в дусі Вестфальської системи як право, що передбачає «рівність обраних» і не здатне відкинути «право сильного», особливо в тому, що стосується нормо застосування [5].

Сучасне міжнародне економічне право не здатне «тримати в полі зору» сучасні міжнародні економічні відносини (у яких наявна і є проблемою конфліктогенна асиметричність), а тому залишає поза увагою й конфліктність у міжнародних економічних відносинах.

Думки стосовно того, що світ перебуває якщо не в стані війни, то в стані відсутності миру, а також усвідомлення необхідності більш глобального осмислення зростаючої взаємозалежності країн і неблагополуччя світу загалом, у своїх роботах висловлювали такі вчені, як І. Валерстайн, У. Бек, Г. Спенсер, А. Тойнбі, К. Ясперс та інші. Така позиція вчених повністю кореспондується з нашою думкою стосовно того, що наростаюча конфліктність у міжнародних господарських відносинах трансформується в глобальний терористичний конфлікт і окремі терористичні акти є крайнім виявом такої конфліктності.

Під час вирішення більшості воєнних конфліктів нормативно-правова діяльність повинна виявитись передусім в економічній, а також соціальній і культурній сферах. Адже економічна складова конфліктності є беззаперечною. У країнах так званого третього світу, де проголошена демократичність революцій є сумнівною, існують певні умови, які стають підґрунтям для конфліктів економічного й етносоціального характеру. Така ситуація спостерігається в Афганістані, Іраку, Сирії, Лівії та інших країнах.

Глобальний конфлікт між багатством і бідністю, розвинувшись у міждержавній площині, існує вже в глобальному масштабі. Сьогодні експлуатація праці є комплексом економічних (насамперед), політичних, соціальних та інтелектуальних аспектів. Панівний клас переходить у стадію безперервного конфлікту з класом, який експлуатується, на підґрунті того, що економічні й соціальні права незахищених груп порушуються на міжнародному рівні.

Сучасне міжнародне економічне право не реагує належно на конфліктність у системі міжнародних економічних відносин, оскільки, на нашу думку, по-перше, більшість його норм має необов'язковий характер; по-друге, порушення основоположних загальнообов'язкових норм міжнародного економічного права часто не тягнуть за собою настання міжнародно-правової відповідальності (зокрема у звіті Генерального Секретаря ООН у відповідь на виконання резолюції ООН «Односторонні економічні заходи як засіб політичного і економічного примусу країн, що розвиваються» звучить заклик до міжнародної спільноти прийняти термінові й ефек-

тивні заходи, щоб припинити практику застосування проти країн, що розвиваються, односторонні економічні заходи примусу, які є несумісними з принципами міжнародного права, проте, за даними ООН, протягом останніх десятиріч фіксуються десятки випадків введення односторонніх економічних заходів [6]), що свідчить про відсутність ефективного міжнародно-правового механізму запровадження санкцій за такі порушення; по-третє, не вироблено універсального міжнародно-правового документу обов'язкового характеру, який би комплексно поєднав ключові норми міжнародного економічного права.

У доктрині аргументацію конфліктності в міжнародних економічних відносинах знаходимо в багатьох сучасних учених. Філософ Емануель Муньє в напруженні, що виникло у світовій системі, звинувачує капіталізм і його фінансову спекулятивність. Він говорить про силу, яка утворюється шляхом спекулятивних ігор, тоді як історик Арнольд Тойнбі пише про меншість, котра спирається передусім на силу зброї [7, с. 175]. Така меншість в умовах економічної поляризації сучасного світу й будучи меншістю в такій полярній системі вбачає асиметричність у методах боротьби як єдину можливість реагування на ситуацію, що склалася. Звідси – явище тероризму, метою якого помилково називають убивства людей, замість реальної мети – викликати реакцію суспільства й висловити категоричний протест.

Звичайно, у сучасних умовах глобалізації світового простору конфліктність прискорюється завдяки технологічній перевазі Західних країн монополізації інформативного потоку [8, с. 280]. Разом із тим відбувається процес глобалізації влади, який значно збільшує полярність сторін конфлікту.

Спостерігається ситуація, коли дії Заходу в економіці, політиці, політичних відносинах є асиметричними, будуються на нееквівалентному обміні, причому з погляду міжнародного економічного права є легітимними. У відповідь Схід відповідає несиметричними засобами озброєної війни – тероризмом. Причому міжнародне економічне право не в змозі також перешкодити виникненню економічної асиметрії в силу неефективності й декларативності своїх норм, а також спрямованості на результат, а не причину конфліктності.

На думку юриста-міжнародника Дж. Шварценберга, міжнародне право формувалось як право сили. Зокрема, він пише про те, що в суспільстві, де функції влади не обговорюються, першочергова функція права полягає в тому, щоб підтримувати верховенство сили та ієрархії, установлені на основі системи владних відносин. При цьому міжнародне право досягає цієї мети різними шляхами [8, с. 367–379].

Конфліктність тут визначається нерівними воєнно-економічними можливостями учасників міжнародних відносин і різними ресурсними потенціалами. При цьому спостерігається прагнення застосувати гуманітарні постулати міжнародного права, експлуатуючи їх і використовуючи на свій лад, як це відбувається в Іраку, Лівії, Сирії, Єгипті. А це зайвий раз демонструє не тільки недостатню ефективність міжнародного права, а й те, що воно до сих пір залишається правом сильних. Адже витoki конфліктності помилково зараховують лише до внутрішніх міжусобиць і етнокультурних суперечок, тоді як багато в чому вона (конфліктність) визначається асиметричністю системи економічних відносин. Штучно створене гальмування розвитку цілих регіонів, а також розчарування в соціальних очікуваннях (зокрема

після того, як стало зрозуміло, що нова економічна політика є нічим іншим як декларацією й утопією) логічно привели спільноти до так званого глобального конфлікту.

Отже, на нашу думку, міжнародне економічне право може значно посилити міжнародно-правові можливості у сфері боротьби з тероризмом передусім тим, що спрямувати нормотворчі зусилля на корекцію панівного класу та всієї системи міжнародних економічних відносин правовими методами.

У сучасних умовах глобалізації світової економіки при загостренні боротьби за ресурси й гео економічне домінування, а також в умовах правової заборони агресивної війни її (війну), на думку вчених, підміняють збройним конфліктом. Сутність таких дій описав учений Карл Клаузевиць, зокрема він зазначав, що війна є не тільки політичним актом, а і справжнім знаряддям політики, продовженням політичних відносин, їхньою реалізацією іншими методами [9, с. 55]. Часто задля досягнення цілей використовується «напівбойова» збройна конфліктність [10]. Автор цієї тези правильно виокремлює три характерні складові такої конфліктності. Це, по-перше, ілюзія протистояння слабкої сторони; по-друге, створення умов для прицільності терористичних актів; по-третє, соціальна підтримка нерегулярних формувань. Справді, регіони, де постійно підтримується така конфліктність, зазвичай є такими, що страждають від полярності міжнародних економічних відносин (а конкретно, від бідності й інших економічних негараздів).

На нашу думку, логічним є висновок про те, що будь-яка конфліктність має економічне підґрунтя, яке, у свою чергу, виникає через прогалини в міжнародному економічному праві, низьку ефективність його основоположних норм і принципів.

Загалом міжнародне право відреагувало на збройні конфлікти інтенсивною антитерористичною нормотворчістю. Але, беручи до уваги те, що під час визначення предмета регулювання право обмежилось лише терористичною діяльністю як такою, залишаючи поза межами правового поля комплекс економічних і гео економічних чинників, котрі формують багаторівневу структуру глобального терористичного конфлікту, ефективність міжнародно-правової реакції залишається низькою. Поза межами правового регулювання, зокрема, залишається той факт, що тероризм сформувався як специфічний метод збройного протистояння в силу економічно-соціальної складової міжцивілізаційної полярності. Основні міжнародно-правові документи, що становлять базу міжнародного економічного права (Програма дій зі встановлення нового міжнародного економічного порядку (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3202 (S-VI) від 01 травня 1974 р.); Хартія економічних прав і обов'язків держав (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3281 (XXIX) від 12 грудня

1974 р.) тощо), маючи декларативний характер, не здатні ефективно впливати на сучасні міжнародні економічні відносини, не можуть забезпечувати викладені в них принципи рівноправності й справедливості, будучи, по суті, закликами до встановлення таких справедливих відносин між усіма країнами. Разом із тим правові прогалини в регулюванні таких відносин (відсутність єдиного загальнообов'язкового зводу норм і принципів, недостатньо врегульована діяльність транснаціональних корпорацій) фактично сприяють загостренню глобальних економічних проблем і конфліктності в певних регіонах. Наростаючи, така конфліктність виливається в несиметричні акти протесту, якими є акти тероризму.

Висновки. Отже, на сьогодні феномен тероризму як найнебезпечніший вияв конфліктності в міжнародних відносинах увійшов також і в міжнародні економічні відносини, наповнені конфліктним змістом.

Така конфліктність виникає внаслідок прогалин у міжнародному економічному праві та неефективного регулювання сучасних міжнародних економічних відносин, зокрема це відсутність універсального міжнародно-правового документа обов'язкового характеру, який би комплексно поєднав ключові норми міжнародного економічного права, необов'язковий характер переважної більшості норм міжнародного права, відсутність ефективного міжнародно-правового механізму запровадження санкцій за порушення норм міжнародного економічного права.

Література:

1. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы / С.Л. Удовик. – М.: Рефл-бук, 2002. – 461 с.
2. Антипенко В.Ф. Конфликтология в международном антитеррористическом правотворчестве: [монография] / В.Ф. Антипенко, А.В. Антипенко. – Одеса: Феникс, 2014. – 395 с.
3. Білоус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України / О.Г. Білоус. – Броди: Просвіта, 2001. – 301 с.
4. Антипенко В.Ф. Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости / В.Ф. Антипенко. – К., 2007. – 437 с.
5. Антипенко В.Ф. Конфликтология в международном антитеррористическом правотворчестве: [монография] / В.Ф. Антипенко, А.В. Антипенко. – Одеса: Феникс, 2014. – 395 с.
6. Односторонние экономические меры как средство политического и экономического принуждения развивающихся стран: доклад Генерального секретаря [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/ga/62/docs/sgreports.shtml>.
7. Моджорян Л.А. Терроризм: правда и вымысел / Л.А. Моджорян. – М.: Юрид. лит., 1986. – 410 с.
8. Панарин А.С. Испытание глобализмом / А.С. Панарин. – М.: Русский национальный фонд, 2000. – 384 с.
9. Цыганков П.А. Политическая власть: изучение мирового сообщества / П.А. Цыганков, Д. Шварценбергер // Теория международных отношений: [хрестоматия] / П.А. Цыганков, Д. Шварценбергер. – М.: Гардарики, 2002. – С. 400.
10. Клаузевиц К. О войне / К. Клаузевиц; пер. с нем. – М.: Эксмо, 2007. – 861 с.

Фединец Р. В. Терроризм как самое опасное проявление конфликтности в системе международных экономических отношений

Аннотация. В статье анализируется природа конфликтности в системе международных экономических отношений, преступление терроризма – как самое опасное проявление такой конфликтности, а также непосредственная связь данных явлений с неэффективностью норм и принципов международного экономического права.

Ключевые слова: глобальные проблемы, международные экономические отношения, международное экономическое право, терроризм, конфликт.

Fedynets R. Terrorism as the most dangerous manifestation of conflict in international economic relations

Summary. Article analyzes the nature of conflict in international economic relations, the crime of terrorism – as the most dangerous manifestation of this conflict, as well as a direct connection between these phenomena with the inefficiencies of norms and principles of international economic law.

Key words: global issues, international economic relations, international economic law, terrorism, conflict.